

باید ابتدا مهاجم خود را بشناسیم

گفت و گو با آقای مهدی افشار

سرپرست دفتر مطالعات ادبیات داستانی، وابسته به مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

آثار به اصطلاح «جدی» بکشند و وقتی سؤال شود که آثار جدی چیست و کدام آثار در نظرشان جدی می‌نماید؟ اگر بتوانند پاسخ دقیق بدهند، خواهند گفت کتابهای روان شناسی، جامعه شناسی، تربیت فرزند و گاه فیزیک و شیمی و سایر علوم عملی. غرض من از بیان این نکته، نفی آن آثار به اصطلاح «جدی» نیست؛ چرا که آن آثار جایگاه خود را دارند و ضرورت وقوف بر آنها اموری اساسی می‌نماید. اما به تصور بنده دشوار بتوان «جدی» تر از رمان اثری را یافت؛ چرا که رمان واقعی بازنتاب و آینه زندگی است، و زندگی خود به حد کفایت جدی است. در هر حال، از سؤال شما دور نیفتیم.

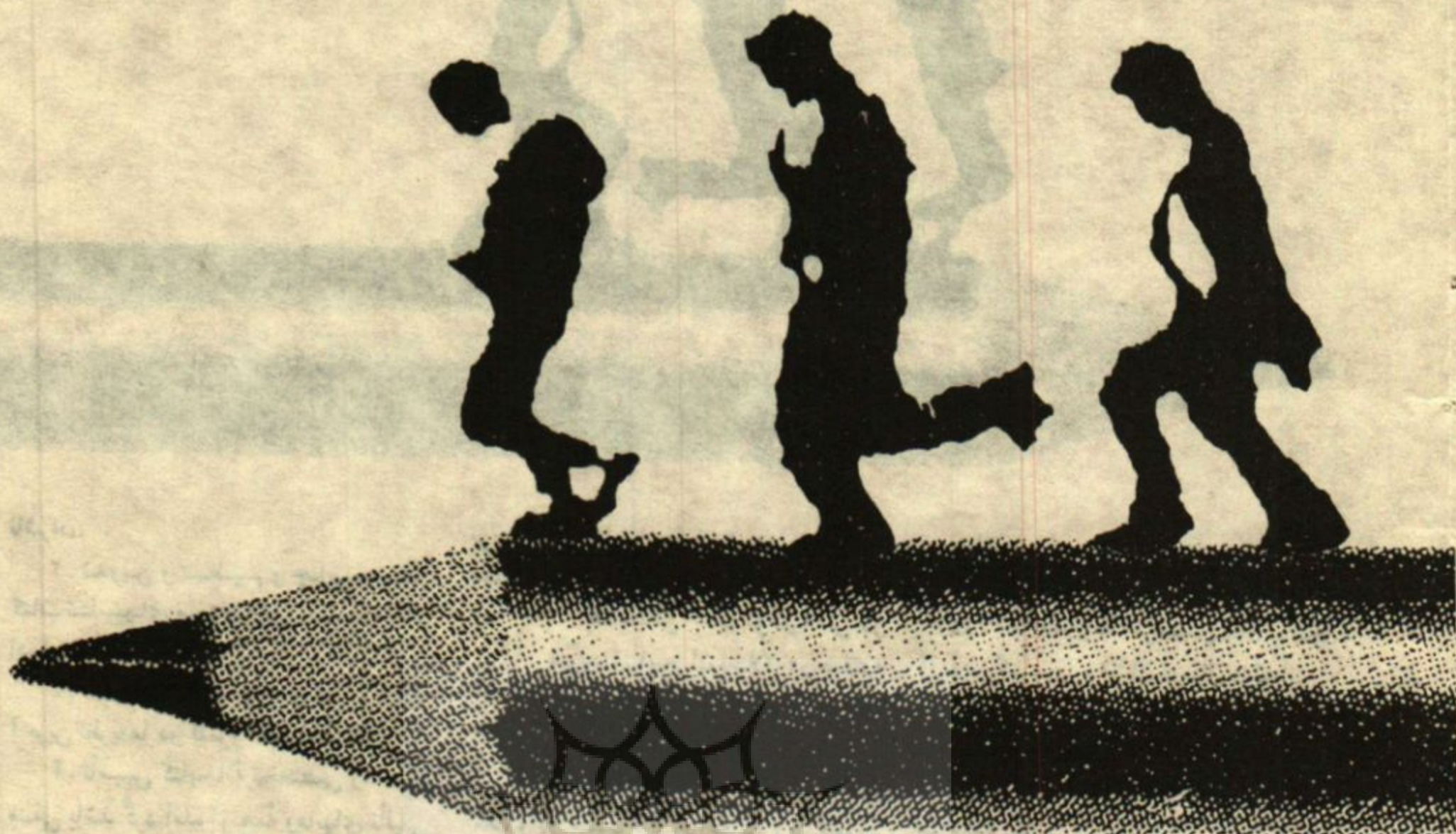
دفتر مطالعات ادبیات داستانی با این هدف کلی که رمانهای مطلوب جهان را شناسایی و به ناشران و مترجمان کشور معرفی کند و پشتوانه‌ای باشد برای رمان نویسان کشورمان، از سال ۱۳۷۰ آغاز به کار کرد. تشکیل و تأسیس این دفتر به توصیه‌های آقای احمد مسجد جامعی،

واقع می‌شد، چنانکه رادیو و تلویزیون و حتی روزنامه در شکل خاص آن نیز دستاورد خارجی است و امروزه به وجه مطلوب یا تقریباً مطلوب، می‌شود در انتقال پیام و اطلاعات و رساندن مفاهیم به مخاطبانی که در دور و نزدیک دارد از آن بهره گرفته شود. رمان به رغم نقش سازنده و اثر گذار آن، تا همین اواخر نادیده انگاشته می‌شد؛ صرفاً بدین دلیل که نخستین آثاری که تحت عنوان رمان به زبان فارسی ترجمه شد، رمان نبود، رمانس بود، هرگز نمی‌توان سه تفنگدار، ژورف بالسامور، گردن بند ملکه و داستانهای بلندی را که به فارسی ترجمه و منتشر شد و در جمع خانواده‌های متوسط و سطح بالای کشور بعد از مشروطیت رونق بسیار یافت رمان بخوانیم. و به تقلید از همین رمانسها بود که امیر ارسلان و نظایر آن در زبان فارسی تألیف شد. در هر حال اشتباه میان رمان و رمانس موجب شد که بسیاری از بزرگترهای خانواده‌ها مطالعه رمان را منع کنند و فرزندان خود را تشویق به مطالعه

جناب افشار، لطفاً در ابتدا در باره چگونگی تشکیل دفتر ادبیات داستانی بگویید.

با آنکه از عمر رمان به طور اخص قریب به چهارصد سال می‌گذرد. مینا را دن کیشوت سروانتس (۱۶۰۴ - ۱۶۱۴) قرار داده‌ام، و الا عمر قصه به اندازه عمر بشر است. و نقش رمان به عنوان یک فرم ادبی ناقد و اثر گذار و جهت دهنده به ذهنیات انکار ناپذیر است، با وجود این تا همین اواخر در جامعه ما عنایت خاصی به رمان وجود نداشت و به این فرم ادبی و یا بهتر گفته شود به این نوع و ژانر ادبی بیشتر به عنوان ابزار تفنن و نه تفکر نگریسته می‌شد. شاید جامعه هم چندان در این میان مقصر نباشد، چرا که رمان دستاورد خارجی است - همان گونه که از نامش نیز برمی‌آید و توانسته‌ایم هنوز نام فارسی مناسبی برای آن بیابیم. رمان، قصه نیست، افسانه نیست، حکایت نیست، داستان بلند نیست، رمان است و نام دیگر آن ناول و البته نه ناول. ولی به صرف خارجی بودنش نباید مغفول

معاون محترم فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صورت پذیرفت که به تصویب و تأیید حجت الاسلام خاتمی و سپس جناب آقای لاریجانی وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی، رسید.

در آغاز راه، تعداد شش هزار عنوان رمان انگلیسی زبان که از منابع مختلف در کتابخانه ملی گرد آمده بود، خریداری و به ساختمان دفتر مطالعات ادبیات داستانی منتقل شد. پس از تهیه کردن کتاب‌شناسی از آن رمانها، شروع کردیم به شناسایی رمان‌های برتر، و از همان مجموعه حدود چهارصد عنوان رمان برگزیده شد.

با تماس مستمری که با ناشران خارجی برقرار کرده‌ایم برآنیم تا رمانهای برگزیده جهان را در این دفتر گردآوری و به مترجمان و ناشران و قصه‌نویسان کشورمان معرفی کنیم.

■ آیا ترجمه رمان و معرفی

رمانهای خارجی را همسوبا مهاجم فرهنگی نمی‌دانید؟

□ برعکس، دقیقاً برعکس. رمان،

بلاخص اگر با دقت گزینش شود، تصویری دقیق و کنجکاوانه از زندگی با حذف موارد زاید و تکراری آن است. اگر قرار است در برابر مهاجم فرهنگی بایستیم، باید ابتدا مهاجم خود را بشناسیم، ضعفها و قوتهايش را شناسایی کنیم و بدون چنین شناختی دشوار بتوان در برابر مهاجم ایستاد؛ چرا که دچار وحشت بی‌مورد (یا آنچه پانیک خوانده می‌شود) یا دچار نفرتی بی‌سبب و یا گرفتار استحاله و شیفتگی فرهنگی می‌شویم.

غرب مهاجم یک مجموعه است با همه خوبیها و بدیهای آن، باید آن مجموعه را ابتدا شناخت و گزینشی بهترین داشت از آن مجموعه.

از سوی دیگر، به اعتقاد من، رمان خوب، رمان اخلاقی است. کدام رمان باشکوهی را می‌توان یافت که ضد اخلاق باشد و در نهایت خواننده احساس کند که زشتکاران و ستمگران به ثواب رسیدند و انسانهای صالح و صمیمی به عذاب؛ چرا که در زندگی واقعی نیز چنین است.

از سوی دیگر چنان نیست که در رمان

برخلاف رمانس انسانها همه بلبند یا خوب خوب باشند؛ چرا که در رمان واقعی قهرمان پرورده نمی‌شود، شخصیت ساخته می‌شود و شخصیت تصویری از یک انسان است با همه خصایل او و با همه نیک نفسیها و بدسرشتیها که ممکن است در یک فرد توأمان وجود داشته باشد.

■ اهداف و وظایف دفتر

مطالعات ادبیات داستانی کدام است؟

□ در واقع، به هدف کلی دفتر مطالعات ادبیات داستانی اشاره شد و آن معرفی بهترین رمانهای مناسب برای جامعه به مترجمان و ناشران و قصه‌نویسان کشور و هموار کردن زمینه برای تألیف و انشای رمان فارسی است.

در تحقق این هدف، دفتر مطالعات ادبیات داستانی وظایفی را در برابر خود مشاهده می‌کند که در چهار محور اصلی تجلی می‌یابد:

۱. تلاش برای یافتن و تهیه کردن بهترین رمانهای جهان و عرضه آن به مترجمان و

بدیهی است در جمع درخواست کنندگان کتاب، مترجمانی بوده‌اند که در قله جای داشته‌اند و به حرمت ایشان و بدون آزمون، کتاب را برایشان ارسال داشته‌ایم.

متون ترجمه شده، حتی ترجمه‌هایی که ضعیف تشخیص داده می‌شود، به دقت تصحیح و برای مترجمان آنها ارسال می‌شود. هدف از این اقدام آن است که مترجمان جوان، ضعف‌های خود را دریابند و در رفع آنها بکوشند، و نیز اطمینان حاصل کنند که به نتیجه تلاش آنان بی‌اعتنایی نشده است، و مهمتر آنکه بعدها با مقایسه ترجمه خود با ترجمه‌ای که از آن کتاب منتشر خواهد شد، با اصول ترجمه و انتظاراتی که از یک مترجم می‌رود، آشنا شوند و همین امر نیز در مورد ناشران مصداق دارد.

■ ممکن است بگویید چه حمایت‌هایی از مترجمان و ناشران به عمل می‌آورید؟

□ به عقیده بنده بزرگترین حمایتی که از مترجمان کشور در این باره به عمل می‌آید، آن است که خود را در میدان رقابتی می‌یابند تا توانایی خویش را ارزیابی کنند و علاوه بر این حمایت معنوی، به بهترین ترجمه، کاغذ دولتی اعطا می‌شود و نیز در نظر است حمایت‌های مادی دیگری به عمل آید که متعاقباً اعلام خواهد شد.

■ لطفاً در مورد فعالیت‌هایی که تاکنون داشته‌اید بگویید؟

□ وظایفی که این دفتر برعهده دارد، تدوین کتاب شناسیهاست. یکی از مشکلات اصلی مترجمان کشورمان، عدم دسترسی به

ترجمه این کتابها، دقیقاً در مسیر تحقق همان وظیفه نخست بوده است.

■ ممکن است توضیحاتی در مورد نتایج آن اعلان در هفته کتاب بدهید؟

□ استقبال بی‌همانندی توسط مترجمان و ناشران کشورمان از این دعوت به عمل آمد، و در همان صبح آغازین روز دعوت حدود دویست و هشتاد نفر به دفتر مراجعه و تقاضای ترجمه کتاب کردند، و این تعداد تا پایان هفته که آخرین زمان برای تقاضا و پر کردن فرم و دریافت صفحات آغازین کتابهای درخواستی‌شان بود، به یک هزار نفر رسید.

بنا داشتیم از همان ابتدا به مترجمان با سابقه، برای ترجمه، اصل کتاب را عرضه داریم، اما کثرت مترجمان با سابقه و درخواست کتابی واحد توسط آنان ما را واداشت که بهترین ترجمه را از میان آثار مترجمان برگزینیم و در ضمن به مترجمان کم تجربه و دانشجویان ترجمه که تعدادشان نیز اندک نیست، فرصت دهیم به این میدان وارد شده، خود را بیازمایند.

هم اکنون مرحله بازبینی ترجمه‌ها آغاز شده و متونی را که مترجمین عرضه داشته‌اند، توسط داوران که از مترجمان با سابقه و نام آور کشورمان هستند، با متن اصلی آنها مطابقت داده می‌شود، و از نظر رعایت اصول ترجمه و معادل سازی و فضا سازی و رعایت سبک و نظایر آن مورد توجه قرار می‌گیرد، و به بهترین مترجم کتاب برای ترجمه داده می‌شود.

ناشران.

۲. تدوین و تنظیم و چاپ و نشر کتاب‌شناسیهای مختلف در زمینه رمان و ادبیات داستانی.

۳. ترجمه و تدوین و چاپ و نشر آخرین نظریه‌ها در قلمرو ادبیات داستانی.

۴. تأسیس کتابخانه تخصصی رمان که منبعی باشد گرد آمده از همه رمانهای تألیفی و ترجمه شده.

وجود چنین کتابخانه تخصصی‌ای احتمالاً نه تنها در ایران که - تا آنجا که استقضا کرده‌ایم - در جهان بی‌همانند است. و این نشانه‌ای است از توجه خاص به رمان به عنوان یک ابراز برجسته در انتقال پیام.

■ در تحقق این وظایف، تا کنون چه گام‌هایی برداشته شده است؟

در مورد محور نخست باید گفت که ما هم اکنون با بسیاری از سازمانهای انتشاراتی بزرگ جهان در ارتباط هستیم. این سازمانها منحصر به غرب نمی‌شود، بلکه با سازمانهای انتشاراتی ترکیه و پاکستان و هند نیز ارتباط برقرار کرده، از آخرین تحولات در قلمرو قصه نویسی در آن کشورها آگاهی داریم. و با آگاهی از گزارش رمانها، آنها را خریداری و به مترجمان عرضه می‌داریم.

اعلان ۱۱۶ عنوان کتاب به ناشران و مترجمان کشورمان در نخستین هفته کتاب جمهوری اسلامی ایران و اعلام حمایت، از

- رمان به رغم نقش سازنده و اثرگذار آن، تا همین اواخر نادیده انگاشته می‌شد.
- برآنیم تا رمانهای برگزیده جهان را به مترجمان و ناشران و داستان‌نویسان کشورمان معرفی کنیم.
- غرب مهاجم، یک مجموعه است با همه خوبیها و بدیهای آن، باید آن مجموعه را شناخت.
- یکی از وظایف دفتر مطالعات ادبیات داستانی، تدوین کتاب شناسیهاست.

منبعی است که با توسل به آن رمانهای ترجمه شده را شناسایی کنند. مواردی پیش می‌آید که مترجم کتابی را به دست می‌گیرد و چه بسا تا پایان ترجمه هم پیش می‌رود و قبل از چاپ و یا بعد از چاپ اثر در می‌یابد که مترجم دیگری ترجمه‌ای نفیس از همان کتاب عرضه داشته است. و دریغ است در جامعه‌ای که از نظر امکانات چاپ و نشر محدودیتهایی وجود دارد، از یک اثر دو یا چند ترجمه عرضه شود. تردیدی نیست اگر امکانات بیشتر بود، چند ترجمه از یک اثر واحد بسیار هم خوب بود؛ چرا که خوانندگان با سلیق مختلف فرصت انتخاب بیشتری داشتند، اما در این عرصه محدودیتها بهتر است یک ترجمه خوب از یک اثر داشته باشیم تا چند ترجمه. در ضمن، بسیاری از مترجمان ترجیح می‌دهند که اثر ترجمه نشده را ترجمه کنند و اگر آگاهی یابند که اثری ترجمه شده، به سراغ اثر دیگری می‌روند، و بالطبع منجر به دسترسی خوانندگان به آثار متنوع تری می‌شود.

کار تهیه برگه‌ها از رمانهای ترجمه شده پایان یافته و هم‌اکنون در گرم‌آب‌زینی نه‌انی هستیم و امیدواریم در شش ماه نخست سال ۱۳۷۳ این مجموعه را عرضه داریم. بعد از این کار، تکمیل و بهنگام‌سازی کتاب شناسی آسان خواهد بود و می‌توان هر چهار سال یک بار این مجموعه را به دست نشر سپرد و در فاصله هر چهار سال نیز به طور سالانه جزوه‌ای را انتشار داد از عناوین رمانهای ترجمه شده در سال قبل.

در هر حال، این دفتر منبعی قابل وثوق خواهد بود برای دادن اطلاعات کتاب‌شناسی درباره رمانهای ترجمه شده، فراتر اینکه کتابخانه تخصصی رمان، در برگیرنده آخرین رمانهای ترجمه شده است که خود منبعی برای معرفی رمانهای مترجم است.

علاوه بر این کتاب شناسی، پیش از این کتاب‌شناسی داستانهای کوتاه جنگ تحمیلی در مطبوعات ایران به مناسبت سمینار بررسی رمان جنگ در ایران و جهان که این دفتر در آن سمینار مشارکت فعالی داشت، تدوین و انتشار یافت.

هم‌اکنون چند کتاب شناسی دیگر در دست تدوین و چاپ است. از جمله کتاب شناسی نقد رمان که در مرحله تصحیح نهایی برای چاپ است و کتاب شناسی داستانهای کوتاه در مطبوعات ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۲ که کار تهیه برگه‌های آن مراحل پایانی را می‌گذراند.

در مورد محور سوم، فعالیت‌های در دست اقدام عبارت‌اند از ترجمه چند اثر برجسته درباره تئوریهای رمان از جمله کتاب *How To Read a Novel* کتابهایی از لاکاچ، هزی، جیمز و تودودف. علاوه بر این، آثار مجموعه موناک که به بررسی و نقد آموزشی رمانهای بزرگ جهان پرداخته، در دست ترجمه است و تا کنون بیست عنوان از نقدو بررسیهای آن ترجمه شده و در نظر است همراه با متون اصلی آن به چاپ برسد.

همین جا فرصتی است که به ناشران پیشنهاد شود که دفتر ادبیات داستانی

آمادگی دارد تسهیلاتی فراهم آورد تا آثار داستانی برجسته‌ای را که قبلاً چاپ و منتشر کرده‌اند، همراه با ضمیمه آنها که در واقع نقد و بررسی متن اصلی رمان است، تجدید چاپ کنند. هدف از ترجمه و چاپ و نشر این مجموعه نقد و بررسی آن است که خواننده با مطالعه آن، چه قبل یا بعد از خواندن رمان، دیدی بسیار منطقی نسبت به کتاب پیدا کند، و در واقع زمینه‌ای فراهم آید تا خوانندگان رمان به طور اعم به زوایای ناپیدای رمانها پی ببرند و قصه نویسان بالقوه کشورمان با برخورداری از این دید انتقادی استوارتر در مسیر قصه نویسی خود گام بردارند.

علاوه بر این آثار، کتابی در باب تاریخچه رمان در ایران و جهان تدوین شده که در مرحله حروفچینی و آماده‌سازی برای چاپ است.

در مورد محور چهارم، تأسیس چنین کتابخانه‌ای می‌تواند ملجأ و مرجعی باشد برای نویسندگان کشورمان تا کلیه کتابهای ترجمه یا نوشته شده در قلمرو رمان را گرد آورند. به علاوه، در تلاش هستیم تا رمانهای قدیمی را به هر ترتیبی شده گردآوری کنیم و در صورت منحصر به فرد بودن برخی نسخه‌ها، از آنها فتوکپی تهیه کرده و در مجموعه نگاه داری کنیم. بدیهی است که به خاطر استمرار در گردآوری رمانها، می‌توان امید داشت که مجموعه‌ای کامل از کلیه رمانهای تألیفی و ترجمه در دفتر مطالعات ادبیات داستانی فراهم آید.

